

Agnieszka LABUS¹

ŚRODOWISKO MIESZKANIOWE WRAŻLIWE NA PŁEĆ NA PRZYKŁADZIE WIEDNIA

1. Wstęp

Integracja głównego nurtu płci w przestrzenną politykę projektowania może przynieść efekty w formie bardziej trwałego, dostępnego i dającego równe szanse otoczenia nie tylko dla kobiet, ale i dla innych członków społeczności.

Projekt „UrbSpace” 2008-2011

Problematyka środowiska mieszkaniowego jest szeroka omawiana zarówno w teorii jak i praktyce w wielu dyscyplinach naukowych: psychologii środowiskowej, socjologii, architekturze i urbanistyce, itp. W teorii dyscypliny architektura i urbanistyka zagadnienie to dotyczy głównie zasad projektowania, określenia czynników przestrzennych, funkcjonalnych i estetycznych. Coraz bardziej na znaczeniu zyskują projekty zrównoważonych społeczności i kreowanie środowiska mieszkaniowego odpowiadającego na potrzeby mieszkańców, poprzez dostęp do surowców, odpowiednie formy budynków, możliwość dostarczania wody i energii jak i tworzenie blisko zlokalizowanych względem siebie miejsc pracy, nauki i wypoczynku. Dotyczy to wszystkich aspektów życia codziennego. Jednak nie zawsze udaje się zaprojektować osiedle zgodnie z potrzebami przyszłych najemców, ponieważ wiele elementów jest przyjmowanych, jako pewnik i nie są analizowane. Zazwyczaj na etapie przygotowania koncepcji architektoniczno-urbanistycznej pomija się uwarunkowania osobiste i społeczno-kulturowe mieszkańców, tj. wiek, płeć, orientacja seksualna, zawód, stopień sprawności, przyzwyczajenia, upodobania, które w dużej mierze determinują kształtowanie środowiska życia [2, s.131]. Uwarunkowania te wpływają także na kształtowanie przestrzeni publicznej, wprowadzając do niej różnorodne wyznaczniki architektoniczne, jak chociażby dostępność dla osób

---

¹ Politechnika Śląska, Wydział Architektury, Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego, ul. Akademicka 7, 44-100 Gliwice, e-mail: labusagnieszka@gmail.com

starszych i niepełnosprawnych. Ale jak pisze Nawratek [4, s.36]: *dostępność nie ogranicza się tylko do dwóch kategorii: dostępne/niedostępne. Pojawiają się, bowiem pytania: dla kogo dostępne, a dla kogo nie? I na jakich warunkach? Kiedy? Za jaką cenę?* Stąd, w czasach licznych przemian, jakie generuje XXI wiek na znaczeniu zyskuje dyskurs dyskryminacyjny i prawo do miasta – *kto i na jakich warunkach ma do przestrzeni publicznej dostęp. Bardzo ważna jest, więc perspektywa analizująca przestrzeń publiczną z punktu widzenia różnych płci jej użytkowników (...)* [4, s. 76].

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na nowe myślenie o planowaniu i projektowaniu środowiska miejskiego, w tym mieszkaniowego z uwzględnieniem potrzeb różnych mieszkańców, także biorąc pod uwagę perspektywę płci.

2. Wiedeń prekursorem polityki odnowy miejskiej wrażliwej na płeć

Wiedeń to miasto, które prowadzi politykę odnowy miejskiej ukierunkowaną na płeć kulturową. W latach 90. XX wieku wprowadzono tam szereg działań na poziomie polityki miejskiej, jak i w skali architektury i urbanistyki w myśl strategii *gender mainstreaming*, uwzględniającej zasadę równości płci w różnych obszarach życia miejskiego. Szczególny oddźwięk działania te miały w urbanistyce i architekturze w takich obszarach jak:

- **mieszkalnictwo** (pilotażowy projekt osiedla Frauen-Werk-Stadt I i II),
- **zielen** (przeprojektowanie dwóch parków w piątej dzielnicy Wiednia),
- **bezpieczeństwo** (stworzenie poradnika „bezpieczne miasto”, działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa na osiedlach mieszkaniowych np. na osiedlu „Am Schopfwerk”),
- **transport i ruch pieszy** (stworzenie poradnika dot. projektowania przyjaznych i bezpiecznych przestrzeni ulic, np. projekt na ulicy Donauschingerstrasse),
- **ruch pieszy i przestrzenie publiczne w dzielnicach** (model dla dzielnic poprzez stworzenie map dla systematycznej identyfikacji problemów ulic na poziomie dzielnic, np. pilotażowy projekt dla dzielnicy Mariahilf).

W niniejszym artykule autorka skupiła się na przedstawieniu genezy powstania oraz programie funkcjonalno-przestrzennym osiedla Frauen-Werk-Stadt I (FWS I), który stał się przyczynkiem do opracowania szerszego programu odnowy miejskiej w Wiedniu.

3. Studium przypadku: Frauen-Werk-Stadt (Wiedeń)

3.1 Geneza powstania

Pierwsze zwrócenie uwagi na potrzeby kobiet w mieście można odnotować w ramach wystawy fotograficznej pt. *Wem gehört der öffentliche Raum: Frauenalltag in der Stadt* (tłum. niem. *Do kogo należy przestrzeń publiczna – Codzienne życie kobiet w mieście*) zorganizowanej w 1991 roku w Wiedniu przez urbanistkę Evę Kail wraz z grupą urbanistów. Wystawa przedstawiała codzienne życie różnych grup kobiet, mieszkanek austriackiej stolicy. Każda kobieta pokonywała inną trasę przez miasto. Jednak zdjęcia jasno pokazywały, że dla każdej z nich najważniejsze było bezpieczeństwo i łatwość poruszania się. Wystawa wywołała ożywioną dyskusję w mediach i wśród mieszkańców. W latach 90. XX wieku było to zupełnie inne spojrzenie na zagadnienia przestrzenne – spojrzenie z perspektywy życia codziennego. Władze miejskie Wiednia zauważyły wzmożone zainteresowanie mieszkańców i mediów, dlatego postanowiły wesprzeć ten kierunek myślenia (Puzon, Łapniewska 2014). Następstwem wystawy było powołanie w 1992 roku w Wiedniu Biura ds. Kobiet, którego zadaniem było m.in. kontrolowanie projektów architektoniczno-urbanistycznych pod względem uwzględnienia potrzeb mieszkańców, szczególnie kobiet. Biuro w 1998 roku zostało przekształcone ze zmienioną nazwą na Biuro koordynacji planowania i konstrukcji ukierunkowane na codzienne życie i specjalne potrzeby kobiet, na czele, którego stanęła inicjatorka wystawy i urbanistka Eva Kail. Kolejnym krokiem było przeprowadzenie badań wśród mieszkańców jednej z dzielnic Wiednia dotyczące tego, kto, kiedy i jak często korzysta z transportu publicznego w mieście. Ankiety przeprowadzone przez austriacki narodowy urząd statystyczny Statistik Austria zbadały godzinowy rozkład codziennych zajęć mieszkańców. Wyniki pokazały, że kobiety dziennie poświęcały więcej czasu obowiązkom domowym i opiece nad dziećmi niż mężczyźni. Ponadto kobiety częściej korzystały z infrastruktury miejskiej i robiły to z niezliczonych powodów, mając o wiele bardziej zróżnicowany wzór ruchu. Dodatkowo kobiety dużo częściej niż mężczyźni pokonywały miejskie dystanse pieszo. Urbaniści, którzy zapoznali się z wynikami badań, przygotowali kilka projektów pilotażowych, które dotyczyły uwzględnienia polityki równości płci w projektach architektoniczno-urbanistycznych.

W 1993 roku miasto rozpisało konkurs na zaprojektowanie osiedla mieszkaniowego uwzględniającego codzienne życie mieszkańców, ze zwróceniem uwagi na szczególne potrzeby kobiet. Chodziło o to, aby ułatwić życie kobietom

w odniesieniu do ich codziennych czynności. Szczególną uwagę zwrócono na dodatkowe pomieszczenia wewnątrz budynku (pralnie, rowerownie, wózkarnie) i przestrzenie zewnętrzne (miejsca sprzyjające integracji, place zabaw), które zazwyczaj są pomijane w wymaganiach konkursowych.

3.2 Lokalizacja i otoczenie

Celem założenia było stworzenie osiedla otoczonego zielenią, aby rodzice i dzieci mogli jak najwięcej czasu spędzać na świeżym powietrzu, bez konieczności oddalania się od domu. Osiedle mieszkaniowego FWS I powstało na ulicy Donaufelder Strasse 95-97 w 21-ej dzielnicy Wiednia.

Projekt był realizowany przez miasto w ramach rozbudowy stolicy Austrii finansowany z Miejskiego Funduszu Odnowy w latach 1992-1997. Jest to największy projekt budowlany w Europie zbudowany zgodnie z kryteriami określonymi w architekturze i urbanistyce w kontekście potrzeb kobiet. Na działce o powierzchni 2,3ha, zostały wybudowane 357 mieszkania w wielopiętrowych blokach. Z 357 mieszkań, 177 zostały wybudowane przez Miasto Wiedeń a 180 przez Spółdzielnię mieszkaniową (*Wohnbauvereinigung für Privatangestellte*), 4 z nich zostały zaprojektowane pod kątem potrzeb osób niepełnosprawnych oraz 1 jako mieszkanie wspomagane.

Osiedle graniczy od strony południowej z główną arterią komunikacyjną, na której zlokalizowano przystanki tramwajowe (nr 26 jadący w obydwu kierunkach), 4 przystanki do linii metra w kierunku dzielnicy Kagran (8 minut jazdy) oraz 6 przystanków w kierunku linii metra Floridsdorf (14 minut jazdy), które umożliwiają bezpośredni dojazd do centrum miasta. Osiedle FWS I graniczy od północy i wschodu z zabudową jednorodziną, od zachodu z zabudową wielorodzinną (rys.2).

Rys. 2 Lokalizacja osiedla FWS I w stosunku do miasta i najbliższego otoczenia

Fig.2 Location of settlement FWS I in relation to the city and surroundings

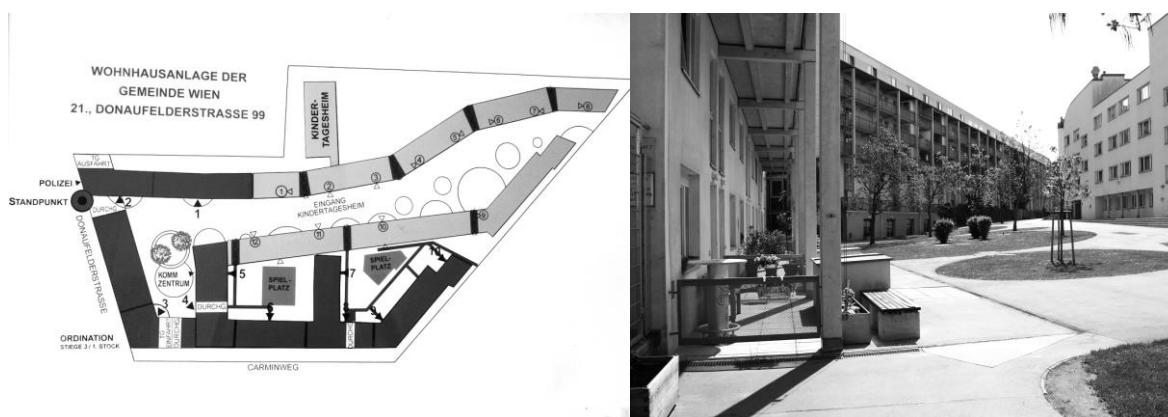
Źródło: <http://www.ullmannf.at/FWS/>

3.3 Struktura i program funkcjonalno-przestrzenny

Struktura osiedla jest zwarta i stanowi domknięty kwartał w postaci ciągów bloków mieszkalnych otoczonych podwórkami, na których zlokalizowano owalne trawniki. Bloki te są poprzecinane licznymi przejściami, które dają wiele możliwości komunikacji i umożliwiają łatwy dostęp do sąsiednich terenów. Wewnątrz kwartału zaprojektowano dwa place (rys.3):

- Pierwszy plac (od południa) zaprojektowano przy wejściu na osiedle w charakterze „miejskim“, miał pełnić funkcję integrującą mieszkańców i stanowić punkt koncentracji podstawowych funkcji na osiedlu,
- drugi plac (od północy) zlokalizowano wewnątrz struktury osiedla w charakterze „wiejskim“, z większą ilością zieleni. Miał stanowić miejsce zabaw dzieci i rekreacji rodziców.

"

Rys. 3 Struktura urbanistyczna osiedla FWS I i widok na dziedzińiec od północnej strony
Fig. 3 The structure of urban settlements of FWS I and a view of the courtyard on the north side
Źródło: fot. autorki

Całe założenie zostało podzielone na kilka stref: półpubliczną (dziedzińce), półprywatną (podcienia w parterze budynków otwarte na dziedzińce), prywatną (mieszkania) oraz wewnętrzne dziedzińce (otoczone zielenią place zabaw). Strefy te zostały podzielone w celu ułatwieni orientacji w przestrzeni osiedla, a także umożliwienia obserwacji i kontroli mieszkańcom.

W ramach osiedla zaprojektowano dwa place zabaw. W otoczeniu zieleni tworzą zamknięte układy, w których dzieci mogą się bezpiecznie bawić. Rodzice, dzięki usytuowaniu mieszkań z widokiem na dwie strony mają bezpośredni wgląd na bawiące się dzieci. Ponadto, zlokalizowanie placów zabaw w bliskości mieszkań,

stwarza możliwość wspólnego spędzania wolnego czasu rodziców i dzieci bez konieczności oddalania się od domu.

Szczególną uwagę zwrócono na usytuowanie kuchni w mieszkaniu, jako centralnego miejsca. Kuchnie są duże, wyposażone w wystarczającą ilość światła dziennego, z bezpośrednim widokiem na plac zabaw. Ponadto, prawie wszystkie mieszkania są wyposażone w indywidualną otwartą przestrzeń, w formie dużego tarasu na parterze lub balkonu na wyższych kondygnacjach. Projekty mieszkań były konsultowane z przyszłymi najemcami na każdym etapie: planowania, projektowania i realizacji, co stanowiło o ważnym aspekcie realizacji tej inwestycji, ponieważ zazwyczaj takie konsultacje są pomijane w powstawaniu osiedli mieszkaniowych.

Na osiedlu zaprojektowano dodatkowe funkcje sprzyjające integracji mieszkańców tj. przestrzeń wielofunkcyjnej sceny, podcienia przy parterach budynków, czy zielone tarasy na dachach.

Na piętrach zaprojektowano tylko po 4 mieszkania, co miało na celu uniknięcie anonimowości i pogłębieniu sąsiedzkich relacji. Przejrzyste i dobrze doświetlone klatki schodowe poza funkcją komunikacji miały być przyjaznym miejscem integracji mieszkańców, eliminując jednocześnie zagrożenia.

Budynki mieszkalne zostały wyposażone w parterach w przechowalnię rowerów i wózków dziecięcych, z łatwym do nich dostępem. Z kolei na dachach zlokalizowano pralnię w połączeniu ze wspólnym tarasem.

Wysoki poziom bezpieczeństwa został zagwarantowany dzięki otwartej strukturze garażu podziemnego z dostępem naturalnego światła. Z każdej klatki schodowej zaprojektowano dostęp do garażu i możliwość adaptacji pustych pomieszczeń garażowych na pokoje rekreacyjne lub majsterkowania.

W ramach osiedla zadbano także o bezpośredni dostęp do dodatkowych funkcji tj. przedszkole, żłobek, gabinet lekarski, posterunek policji, sklepy, apteka, poczta itp. Osiedle wyposażone zostało we wszystkie podstawowe usługi bez konieczności podróżowania do centrum miasta.

4. Podsumowanie

Projekt FWS I posłużył jako katalizator dla uwzględniania i promocji potrzeb i interesów kobiet w architekturze i urbanistyce, które w latach 90. XX wieku i wcześniej były często pomijane. Projekt wpłynął na funkcjonowanie i zwiększenie udziału kobiet na poziomie urbanistyki: w roli eksperów odnośnie procedur

planistycznych oraz jako członkiń jury organizowanych konkursów architektoniczno-urbanistycznych.

W 2000 roku przeprowadzono badania wśród mieszkańców osiedla FWS I w Wiedniu, których wyniki pokazały wysoki stopień zadowolenia mieszkańców. Wysiłki władz miasta Wiednia w kontekście uwzględniania równości płci w polityce odnowy miejskiej zostały docenione. W 2008 roku United Nations Human Settlements Programme zawarł strategię urbanistyczną Wiednia w swoim rejestrze najlepszych praktyk w zakresie poprawy środowiska życia. Projekt nowej dzielnicy Wiednia *wrażliwej na płeć* nominowano również do Public Service Award ONZ.

W skali miasta projekt FWS I stał się przyczynkiem do dalszych zmian w polityce miejskiej Wiednia, co umożliwiło spojrzenie na miasto z zupełnie nowej perspektywy. Zaczęto od przyjrzenia się sposobom użytkowania przestrzeni miejskiej przez kobiety i mężczyzn, chociaż dzisiaj ta problematyka uwzględniana jest w znacznie szerszym kontekście. Strategia *gender mainstreaming* zyskała aprobatę przedstawicieli władz miejskich, mimo to takie podejście, (a może nazewnictwo) okazało się nazbyt kontrowersyjne dla przeważającej liczby przedstawicieli administracji publicznej i krytykowane za rozwijanie stereotypów damsko-męskich. Politykę odnowy miejskiej zaczęto realizować pod hasłem *Fair Shared City (FSC)* (tłum. własne: *Miasto sprawiedliwe dla wszystkich*), a *gender mainstreaming* pozostawił ważny ślad w polityce miejskiej Wiednia i współcześnie jest postrzegany, jako całościowe podejście do planowania rozwoju miasta. Strategia *FSC* ma na celu zapewnienie równego dostępu do zasobów miejskich wszystkim mieszkańcom, tak, aby różne grupy społeczne mogły współistnieć. Konsekwencją przeprowadzonych działań w Wiedniu była zmiana przepisów oraz ocena wszystkich projektów finansowanych ze środków publicznych w Wiedniu pod kątem *wrażliwości* na potrzeby różnych użytkowników i uwzględnienia ich atrybutów (kto korzysta z przestrzeni miejskiej, jak wielu ludzi i jakie są ich cele, jaki jest ich rytm dnia, itp.).

Projekt FWS I wniósł nowe – *wrażliwe* - spojrzenie na projektowanie architektoniczne, uwzględniając wiele kryteriów w zakresie: mieszkania, budynku, przestrzeni wewnętrznej i zewnętrznej, infrastruktury usługowej i komunikacyjnej na osiedlu (tab.1).

Tabela 1

Kryteria *wrażliwego* środowiska mieszkaniowego

ELEMENTY OSIEDLA	KRYTERIA <i>WRAŻLIWEGO</i> ŚRODOWISKA MIESZKANIOWEGO
Mieszkania	<p>Mieszkania dopasowane (adaptowalne) do różnych potrzeb na każdym etapie życia - (łączenie lub rozdzielanie pokoi).</p> <p>Funkcjonalna i wygodna kuchnia stwarzająca warunki do komunikacji i opieki nad dzieckiem w czasie gotowania.</p> <p>Lokalizacja salonu i pokoju pracy, aby widzieć i słyszeć bawiące się dzieci na zewnątrz.</p> <p>Bardzo dobre oświetlenie dzienne w strefie salonu i pokoju pracy.</p> <p>Każde mieszkanie wyposażone w prywatną, otwartą przestrzeń (balkon, taras).</p> <p>Zapewnienie wysokiego poziomu jakości mieszkania przede wszystkim dla lokatorów, którzy przebywają w domu, nawet w ciągu dnia.</p>
Budynki	<p>Miejsca na nieformalne spotkania i kontakty w celu wspierania powstawania dzielnicy, jako „przestrzeni społecznej” (dobre stosunki z sąsiadami mogą znacznie ułatwić codzienne życie i stwarzają poczucie bezpieczeństwa (kontrola sąsiedzka)).</p> <p>Dodatkowe pomieszczenia gospodarcze, tj. pralnie lub pomieszczenia do przechowywania wózków i rowerów powinny być zlokalizowane na parterze, jeśli to możliwe z dostępem do naturalnego oświetlenia.</p> <p>Zaprojektowanie atrakcyjnych pokoi hobby i sal zabaw dla dzieci, które mogą z nich korzystać w czasie niepogody, z dostępem do toalety, widokiem na pralnię, itp.)</p> <p>Pralnie zaprojektowane na ostatniej kondygnacji w połączeniu z otwartym tarasem na dachu, co może sprzyjać integracji mieszkańców podczas rozwieszania prania.</p> <p>Klatki schodowe i strefa wejścia powinny być przyjaźnie zaprojektowane, jasna struktura komunikacji, zapobieganie powstawaniu stref poczucia zagrożenia.</p> <p>Mała ilość mieszkań na półpiętrach – co sprzyja nawiązaniu kontaktów pomiędzy sąsiadami.</p> <p>Podziemne parkingi, które często wywołują subiektywne poczucie niebezpieczeństwa, wymagają szczególnego przemyślenia w odniesieniu do organizacji przestrzennej, zapewniając odpowiednią wentylację i oświetlenie.</p>
Przestrzeń wewnętrzną i zewnętrzną	<p>Przestrzeń w budynku, powinny stanowić część większego kompleksu mieszkaniowego, łatwo dostępne i umożliwiać wybór rozrywkę tj. odpoczynek i relaks, zabawy ruchowe, przestrzeń do pracy, które nie mogą być wykonywane w mieszkaniu (np. naprawa, majsterkowanie, itp.).</p> <p>Stworzenie bezpiecznych przestrzeni stymulujących zabawę dla dzieci w każdym wieku, ułatwiający rodzicom kontrolę nad dzieckiem. Przestrzenie wykonane z trwałych i zdrowych materiałów, zapobiegające upadkom.</p> <p>Drogi dojazdowe na terenie kompleksu mieszkaniowego powinny być jasno skonstruowane i dobrze oświetlone. Unikanie zakamarków, wąskich korytarzy i przejść podziemnych.</p>
Infrastruktura	<p>Bliskość centrów handlowych, placówek opieki zdrowotnej, opieki nad dziećmi i infrastruktury edukacyjnej.</p> <p>Bardzo ważna lokalizacja osiedla pod względem połączeń z transportem publicznym, co może znacznie skrócić codzienne dotarcie do wielu miejsc w mieście, oferuje także niezależność od samochodu i zapewnia niezależności starszym dzieciom (dowożenie przez rodziców na zajęcia pozalekcyjne może zostać zastąpione samodzielnym dostaniem się dziecka na zajęcia, co wpływa na poczucie pewności siebie u dzieci i uczy samodzielności).</p>

Źródło: opracowanie własne

Włączenie perspektywy płci w dziedzinę architektury i urbanistyki wpłynęło na „uwrażliwienie” nie tylko architektów i urbanistów, ale i władze miejskie w kontekście podejmowanych działań i realizowanych projektów w Wiedniu. Perspektywa ta przyczyniła się do włączenia, przed przystąpieniem do projektowania inwestycji w mieście, wytycznych dotyczących potrzeb osób korzystających z danego miejsca pod kątem ich przyzwyczajzeń, kierunku ruchu, odwiedzanych miejsc, preferencji mieszkaniowych itp. To stanowi pierwszy etap planowania każdej inwestycji w Wiedniu, dopiero potem włącza się zagadnienia techniczne i estetyczne dotyczące architektury obiektu. W Polsce bardzo często na etapie planowania pomija się aspekt osobowy przestrzeni publicznej, czy prywatnej i to rozwiązania techniczne czy estetyczne determinują efekt końcowy. W ostatnich kilku latach obserwujemy wzmożone działania ruchów miejskich i stowarzyszeń aktywnych mieszkańców tj. My-Poznaniacy, Praskie Stowarzyszenie Mieszkańców „Michałów“, Napraw Sobie Miasto, czy wielu innych, które powoli zaczynają być liczącym się głosem w podejmowaniu ważnych decyzji w mieście, a także opracowują narzędzia i dążą do wspólnego dialogu pomiędzy mieszkańcami i władzami.

Podejście z perspektywy płci kulturowej, czyli mając na względzie aspiracje, upodobania, potrzeby różnych mieszkańców może przyczynić się do projektowania i realizacji bardziej *wrażliwego* środowiska miejskiego, co może przyczynić się do poszerzenia wiedzy w zakresie:

- zwiększenia bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej, jakości miejsc oraz kształtowania miejsc odpowiadających potrzebom zróżnicowanego społeczeństwa,
- postrzegania środowiska miejskiego, jako bardziej egalitarnego i przyjaznego ludziom, co stanowi istotny element w opracowywaniu polityki na rzecz zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć i dążenie do równouprawnienia,
- rozpowszechnienia nowego podejścia do planowania przestrzeni opartego na spojrzeniu na projektowanie z poziomu życia codziennego.

Dzięki projektowaniu bardziej elastycznych i dynamicznych struktur miejskich ukierunkowanych na zróżnicowane potrzeby mieszkańców, nasze miasta, dzielnice, osiedla mogą stać się bardziej równościowe i wrażliwe na to, co istotne dla różnych użytkowników infrastruktury miejskiej. Ważnym przesłaniem do projektowania przestrzeni miejskiej z perspektywy płci są słowa Alexandra [1, s.151]: *we wszystkich miejscach, gdzie jest zachowana równowaga pierwiastka męskiego i żeńskiego, zapewnij żeby każdy mężczyzna i każda kobieta mieli również miejsce dla własnego rozwoju, na własnych prawach (...).*

BIBLIOGRAFIA

1. Alexander Ch.: Język wzorców, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008
2. Cesarski M.: Od funkcjonalnego mieszkania ku zrównoważonej przestrzeni zamieszkiwania – rola infrastruktury osadniczej, „Studia i Prace KES” 2012, nr 2 (10), 2012, s. 125-149,
3. Ullmann F.: Choreography of Life: Two Pilot Projects of Social Housing in Vienna [w:] Fair Shared Cities. The impact of gender planning in Europe [red:] Sanchez de Madariaga I., Roberts M., Ashgate, Farnham UK 2013, s. 297- 323
4. Nawratek K.: Dziury w całym. Wstęp do miejskich rewolucji, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2012

**ŚRODOWISKO MIESZKANIOWE WRAŻLIWE NA PŁEĆ
NA PRZYKŁADZIE WIEDNIA****Streszczenie**

Niniejszy artykuł odwołuje się do badań przeprowadzonych w Wiedniu w latach 90. XX w., których wyniki pokazały, że kobiety i mężczyźni w inny sposób wykorzystują przestrzeń miejską. Stało się to podwaliną do poszukiwania nowych udoskonaleń i rozwiązań architektonicznych, czego przykładem może być pilotażowy projekt osiedla Frauen-Werk-Stadt w Wiedniu. W artykule przedstawiono za pomocą badań in-situ: kontekst powstania i analizę funkcjonalno-przestrzenną osiedla FWS oraz poszukiwano odpowiedzi na pytanie czy architektura i urbanistyka rozpatrywana z perspektywy płci wprowadza dodatkowe wartości i powinna stanowić nową kategorię do analizy projektów architektoniczno-urbanistycznych?

***GENDER SENSITIVE HOUSING ENVIRONMENT
FOR EXAMPLE OF VIENNA*****Summary**

This article refers to studies conducted in Vienna in the 90s of the 21th century. The results showed that women and men otherwise use urban space. It has become a cornerstone of to seek new improvements and architectural solutions, as exemplified by the pilot project Frauen-Werk-Stadt in Vienna. The article presents research of in-situ: the context of creation and analysis of functional and spatial estate FWS and search for answers to the question whether the architecture and urban examined from a gender perspective adds additional value and should be a new category for the analysis of architectural and urban projects?